

جغرافیای کاربردی - فرهنگی

آبادی‌های بیران و باجول لرستان

پژوهش و نگارش
محمدرضا رشیدی

www.ketab.ir

خرم‌آباد
انتشارات شاپورخواست

۱۴۰۰

سرشناسه	: رشیدی، محمدرضا، ۱۳۲۵-
عنوان و نام پدیدآور	: جغرافیای کاربردی - فرهنگ (آبادی‌های بیران و باجول لرستان)
مشخصات نشر	: خرم‌آباد: انتشارات شاپورخواست، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری	: ۶۴۷ ص. مصور.
شابک	: ISBN:978 - 600 260- 380-7
وضعیت فهرست‌نویسی	: قیفا
یادداشت	: کتابنامه [۶۲۱]- [۶۲۲]
یادداشت	: نمایه اشخاص، نمایه تیره و طوایف و مکان‌ها [۶۲۳] - ۶۴۷
موضوع	: بیرانشهر
موضوع	: Beyranshahr (Iran)
موضوع	: باجول
موضوع	: Bajul (Iran)
شناسه افزوده	: آزادبخت، نادر، ۱۳۴۸. ویراستار
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ۵۵۸۸/۵ ی: / DSRT۰۷۵
رده‌بندی دیویی	: ۹۵۵/۵۲۲
شماره کتاب‌شناسی ملی	: ۵۰۸۰۰۰۵۸

جغرافیای کاربردی - فرهنگی

(آبادی‌های بیران و باجول لرستان)

پژوهش و نگارش

محمدرضا رشیدی

انتشارات شاپورخواست

خرم‌آباد، همراه: ۰۹۱۶۳۹۸۴۰۱۱

www.Shapour-khast.ir

Email: info@shapour-khast.ir

ویراستار: مهندس نادر آزادبخت

حروف‌نگار و صفحه‌آرا: لیلا صیادی‌بیرانوند - طرح جلد: اسکندر رشیدی

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد - نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰

لیتوگرافی: آفتاب - چاپ: زیتون

شابک: ۷- ۳۸۰ - ۲۶۰ - ۶۰۰ - ۹۷۸

بها: ۲۰۰۰۰۰ تومان

فهرست

صفحه	عنوان
۱۱	سیاس نامه
۱۳	پیش گفتار
۱۹	مقدمه
۲۵	اختصارات
۲۷	لکان و گلان دو تیره از طایفه بزرگ کادوسیان
۳۳	تاریخ ایلات و طوایف لرستان
۳۳	نقدی بر گفته های زنده یاد محمدرضا والی زاده معجزی
۳۵	واژه لک
۳۹	تاریخچه استانداری لرستان
۴۰	بخشداران زاغه
۴۱	فهرست اسامی بخشداران چغلوندی
۶۰	شرح وظایف کدخدایان
۶۲	یادی از جامعه مداران و حافظان صلح و آشتی طوایف
۶۷	ثبت احوال زاغه بخش زاغه
۶۷	پست و تلگراف و تلفن بخش زاغه
۶۷	آموزش و پرورش بخش زاغه
۶۸	گذری بر تاریخچه آموزش و پرورش منطقه بیرانوند
۷۲	حدود جغرافیایی حوزه ثبتی بخش چغلوندی
۷۲	اولین شناسنامه (سجل) صادر شده از بخش چغلوندی
۷۳	کاربرد جغرافیایی در منطقه
۷۳	جلگه بیرانوند شمالی

۷۶	گزارش هیأت علمی فرانسوی به همراهی ژان ژاک دمورگان ...
۷۷	جغرافیای شمالی بیران و باجول
۷۹	منطقه آبسرد
۸۱	راه‌های ارتباطی منطقه و رکوه
۸۳	خلاصه‌ای از وضعیت طبیعی - جغرافیایی سلسله جبال گرین
۸۶	جغرافیای طبیعی حوزه آبریز رودخانه هرو (حوزه ۲)
۹۴	جغرافیای طبیعی منطقه ده‌پیر و ریمله (حوزه ۳)
۹۷	حوزه آبستان
۱۰۰	سفرنامه‌های بررسی شده
۱۰۵	چاپارخانه‌ها
۱۰۹	جغرافیای هرو
۱۱۱	راه‌های کوه گرو
۱۳۵	سکنه و اهالی هرو
۱۳۵	وضعیت اقتصادی
۱۴۷	چگونگی از نظر تقسیمات محلی
۱۵۱	گزارش ژان ژاک دمرگان و هیأت علمی فرانسه در ایران از ...
۱۵۲	زاغه
۱۶۲	آداب و سنن عمومی مردمان بیران و باجول
۱۹۷	شیوه زندگی عشایر کوچرو
۲۰۱	نحوه زندگی مردان و زنان روستانشین
۲۰۴	نقش زنان عشایر کوچرو
۲۰۶	نقش مردان در زندگی عشایری
۲۰۸	گستره جغرافیای مردمان بیران و باجول در فلات ایران
۲۱۰	پراکندگی و زیستگاه باجلان‌ها
۲۱۰	حضور باجلان‌ها در قصر شیرین
۲۱۵	کوچ مجدد باجلان‌ها به غرب
۲۱۷	شورش محمد قاسم خان در بروجرد

۲۱۸	 باجلان‌های قزوین
۲۱۹	 اسماعیل‌آباد
۲۱۹	 شاه‌قدم
۲۲۰	 منطقه کلات کجاست
۲۲۰	 رود کن احمدخان
۲۳۰	 جغرافیا و مناطق زندگی ایل لری کرمان
۲۳۰	 قشلاق ایل لری
۲۳۱	 طوایف ایل لری
۲۳۵	 محوطه‌های باستانی مناطق بیران و باجول
۲۳۵	 تپه چهاربرجی: <i>Tapeh Chārborji</i>
۲۳۶	 تپه چقابل یا (چیابل): <i>(Tapeh Goqābal)</i> بخش چغلوندی
۲۳۸	 تپه چغابل (۲): <i>(Tapeh Goqābal(2))</i> بخش چغلوندی
۲۴۱	 تپه قلعه‌رحیم: <i>(Tapeh Qaleh Rahim)</i> بخش چغلوندی
۲۴۲	 تپه سراب مُلکی: <i>(Tapeh Sarābe Molki)</i> بخش چغلوندی
۲۴۴	 تپه سراب داراب: <i>(Tapeh Sarābe Dārāb)</i> بخش چغلوندی
۲۴۶	 تپه قنات: <i>(Tapeh Qanāt)</i> بخش چغلوندی
۲۴۷	 تپه سبز دره‌بسر: <i>(Tapeh Sabze Dareh Besar)</i> بخش چغلوندی
۲۴۹	 تپه بلبل‌آو: <i>(Tape Bolbolāow)</i> بخش چغلوندی
۲۵۱	 تپه چشمه لیلی: <i>(Tapeh Āšmehe Leyli)</i> بخش چغلوندی
۲۵۳	 تپه پاقلّا: <i>(Tapeh Pāqela)</i> بخش چغلوندی
۲۵۴	 تپه خُراش‌گفت: <i>(Tapeh Xareškəft)</i> بخش چغلوندی
۲۵۶	 تپه مزار امام سجاد ^(ع) : <i>(Tapeh Emām Sajād)</i> بخش مرکزی ده‌پیر
۲۵۷	 تپه نبی‌خانی: <i>(Tapeh Nabikāni)</i> بخش مرکزی ده‌پیر
۲۵۹	 غار کَلدَر در دامنه‌ی شمالی سفیدکوه و دِج کَلدَر در دره‌ی خرم‌آباد می‌باشد
۲۶۱	 تپه کیوَوَه: <i>(Tapa kyvvoa)</i> . زاغه علیا
۲۶۲	 تپه امیرقلی: <i>(Tapeh Amirqoli)</i>
۲۶۵	 تپه کاورآوی: <i>(Tape hkā v āvvi)</i> . قائدرحمت

۲۶۷	تپه سیدفتح‌الله: Tapeh Seyedfathollah. بخش زاغه
۲۶۹	تپه سراب کیان: (Tapeh Sarābe kiyan). بخش زاغه
۲۷۲	تپه خلیلان: (Tapeh xalilān). قائدرحمت
۲۷۴	تپه سیل کبود: (Tapeh Seiylikabūd). دهستان قائدرحمت
۲۷۵	محوطه گَلم‌سوز یا (هُرو): Mohavateh Golemsoz(horū)
۲۷۶	تپه سیاه‌گوشی: (Tapeh Siyāhgoši). بخش زاغه
۲۷۸	مقبره سیدزبیا محمد: (Maqbarehe seyed Zibā Mohamad). بخش زاغه
۲۸۱	تپه بالا ده کلنگانه: (Tapeh Bālā Dehe Kalangāneh). بخش زاغه
۲۸۴	تپه دیمزار زرگران سفلی: (Tapeh Deymzare Zargarāe Solā). بخش زاغه
۲۸۶	تپه ماسه‌کو: (Tapeh Māsakū). بخش زاغه
۲۸۹	تصاویر محوطه‌های باستانی مناطق بیران و باجول
۳۰۵	فرهنگ آبادی‌های بیران و باجول
۴۰۵	تعداد خانوار و جمعیت روستاهای بیران و باجول در سال ۱۳۴۵
۴۱۷	تعداد خانوار و جمعیت آبادی‌های بیران و باجول سال ۱۳۵۵
۴۲۷	تعداد خانوار و جمعیت آبادی‌های بیران و باجول در سال ۱۳۶۵
۴۳۳	فرهنگ جغرافیایی آبادی‌های بیران و باجول
۶۰۷	تعداد خانوار و جمعیت آبادی‌های بیران و باجول در سال ۱۳۷۵
۶۱۳	تعداد خانوار و جمعیت آبادی‌های بیران و باجول سال در ۱۳۸۵
۶۲۱	کتاب‌نامه
۶۲۳	نمایه اشخاص
۶۲۷	نمایه طوایف
۶۳۱	نمایه مکان

سپاس نامه

زبانم الکن، یارای سخن نیست

جز سپاس، چه می توان گفت

بدین طریق از عزیزانی که به هر شکل ممکن در به ثمر رساندن اثر پیش رو یار و مددکارم بودند و از هیچ زحمتی دریغ نوزیدند از ایزد منان آرزوی سعادت و خوشوقتی را برایشان دارم بدین وسیله از برادر بزرگوارم مهندس حاج کریم فرهادیان که چنانچه تلاش و کوشش ایشان شاملم نمی گردید این اثر به ثمر نمی رسید صادقانه قدردانم همچنین از زنده یاد ایرج کاظمی که بر این اثر مقدمه ای نگاشته اند و نگارنده را مشمول عنایت خویش داشتند طلب مغفرت و علو مقام را خواستارم و خواهر محترمه حاج خانم فریده بیرانوند (معاونت محترم پژوهشی و نیروی انسانی سازمان مدیریت برنامه ریزی لرستان به خاطر همکاری صمیمانه اش و در اختیار قراردادن فرهنگ آبادی های لرستان) از کتابخانه سازمان متبوع جای دارد از ایشان شکرگزار و سپاسگزارم. نیز از جناب آقای سیدحسن نورالدینی (معاونت محترم آمار و اطلاعات سازمان مدیریت و برنامه ریزی لرستان) چنانکه لطف ایشان یار و مددکار نبود اثر حاضر به ثمر نمی رسید بدین وسیله بهرورزی روزافزون برایشان از خداوند یگانه خواهانم و نیز از جناب آقای مهندس اکبر فتحی پور (کارشناس ارشد آمار و نقشه برداری سازمان یاد شده) به خاطر تهیه و طراحی نقشه جغرافیایی مورد نیاز حوزه یاد شده بدین وسیله از ایشان صمیمانه تقدیر می نمایم نیز از جناب آقای سیدمحمد فرهادیان که با اتومبیل شخصی خویش گروه پژوهش را همراهی می نمودند آرزوی تندرستی از پیشگاه خداوند را مسئلت دارم بدین وسیله از مهندس سیدغلام موسوی به خاطر همکاری اش قدردانی می نمایم. لازم می داند از جناب آقای مهندس

محمد محمدی‌اصل به خاطر همکاری در تهیه اسناد و مدارک محوطه‌های باستانی سپاسگزار باشم از برادر بزرگوارم حاج صیدمحمد سعیدی از مطلعان منطقه که به نشانه‌های طبیعی کوه گرین گروه پژوهشی و تحقیق را همراهی کردند صمیمانه نهایت قدردانی خود را از ایشان ابراز می‌دارم از آقایان محمدرضا محمدیان و جلال عادل‌ی کارشناسان آثار باستانی سازمان میراث فرهنگی استان تقدیر و آرزوی موفقیت برای این عزیزان از پیشگاه حضرت احدیت مسئلت می‌دارم همچنین از همکاری برادر بزرگوارم جناب آقای نصرالله نوید (دالوند) به خاطر ارائه و تهیه نقشه جغرافیای قسمتی از سیلاخور سفلی تشکر و قدردانی می‌نمایم.^۱

در پایان از مدیر محترم مؤسسه انتشارات شاپورخواست جناب آقای سیددالله ستوده به خاطر لطف و محبت بی‌دریغشان و همکاری مستمر در به ثمر رساندن اثر پیش روی و در اختیار گذاشتن کتابخانه شخصی خویش و استفاده ویژه سودمند از آن همچنین راهنمایی محققانه به این جانب تقدیر و سپاسگزاری را دارم. و نیز از کارمندان تلاشگر و صدیق این مؤسسه به‌ویژه سرکار خانم لیلی صیاد بیرانوند که حروفنگاری و صفحه‌آرایی اثر پیش رو را بر عهده داشته و آن را به سلیستگی به انجام رسانده‌اند کمال تشکر و سپاسگزاری را دارم.

محمدرضا رشیدی

^۱ اسناد و آثار و عکس‌های محوطه تاریخی از آرشیو سازمان میراث فرهنگی استان لرستان تهیه شده است.

پیش‌گفتار

آبادی (Settlement/Viliage)

طبق فرهنگ دهخدا، آبادی از کلمه (آبادی) می‌آید و آباد از پهلوی بن‌مایه و بشری آياتان است. آياتان شاید مرکب از آو و پاته به معنای عامر، عامره، معمور، مزروع و مسکون، در مقابل ویران و بایر است. آبادی، محل سکونت گروه کوچک یا بزرگ از مردم است. مانند: شهر، ده، سکونتگاه سر راه (قبیل: خانه، مغازه و کاروانسرا) و به طور کلی هر جایی که در آن نشانی از سکونت و زندگی ثابت است. ظاهراً مسکن موقتی ایلات (اوبه و مال) در مسیر مشخص آن‌ها به هنگام ییلاق و قشلاق، آبادی نامیده می‌شود. از مشخصات نخستین آبادی سر راه‌ها، داشتن قهوه‌خانه است. آبادی‌های ایران را با در نظر گرفتن نوع فعالیت و جمعیت آن‌ها به ده، شهرک و شهر دسته‌بندی کرده‌اند. آبادی اصطلاحی جغرافیایی به معنی محل زیست دائمی یا موقتی گروهی از مردم، به‌ویژه در مناطق روستایی است. درباره تعریف دقیق آن اختلاف نظر و دیدگاه‌های گوناگون وجود دارد. آبادی واژه‌ای فارسی (حاصل مصدر) است به معنی «آباد بودن، به سامانی، خانه و بنا، جای آباد و محل معمور» و اصطلاحاً به مفهوم «جایی که گروهی گرد هم آمده و کشتزار، آب، درخت و دیگر وسایل زیست برای خود فراهم کرده‌اند».

نخستین فرهنگ‌های فارسی که بیشتر آن‌ها در هندوستان تألیف شده، این واژه را به غلط مرکب از «آب» و «آد» (پسوند نسبت) ذکر کرده‌اند. چنین به نظر می‌رسد که ارتباط لفظی و صوری آب با آبادی که ضرب‌المثل «آب، آبادانی است» تجلی یافته و این نکته در این توجیه و برداشت نادرست لغوی بی‌تأثیر نبوده است.

آبادی به یک یا چند مکان و مزرعه گفته می‌شود که با هم محدوده ثبتی (یا عرفی) مستقلی داشته باشند. به این ترتیب کلیه دهات، مزارع، قهوه‌خانه‌ها، معادن، ایستگاه‌های راه‌آهن و نظایر آن‌ها به شرطی که محدوده ثبتی عرفی مستقلی داشته یا لااقل در محدوده ثبتی و آبادی‌های دیگر قرار نگرفته باشند، آبادی به شمار می‌آیند. این اصطلاح اغلب در باب مناطق روستایی به کار می‌رود، ولی گاهی درباره شهرها نیز کاربرد دارد. در سرشماری ۱۳۴۵ «آبادی» فقط درباره نواحی روستایی کاربردی رسمی یافت و پنج نوع آبادی توصیف و این انواع به دقت بیشتری در سرشماری ۱۳۵۵ معرفی شده‌اند. در راهنمای (دستورالعمل) مأمور سرشماری این سال آبادی چنین تعریف شده است: آبادی به یک یا چند مکان و مزرعه گفته می‌شود که در حوزه روستایی واقع شده و با هم محدوده ثبتی (یا احیاناً عرفی) مستقلی داشته باشند. به این ترتیب آبادی نه تنها دهات بلکه، مزرعه‌ها، قهوه‌خانه‌ها، معادن، ایستگاه‌های راه‌آهن و غیره را نیز شامل می‌شود، به شرط آنکه محدوده ثبتی مستقلی داشته باشند یا لااقل در محدوده آبادی‌های دیگر واقع نشده باشند. سپس شش نوع آبادی شامل: شهر، ده، مزرعه مستقل و مزرعه تابع، مکان مستقل و مکان تابع معرفی شده است.

طبق سرشماری نفوس و مسکن سال‌های ۱۳۶۵، ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ کشور، آبادی به مجموعه یک یا چند مکان و اراضی به هم پیوسته، اعم از کشاورزی و غیرکشاورزی، گفته می‌شود که خارج از محدوده شهرها واقع شده و محدوده ثبتی یا عرفی مستقل داشته باشد. اگر آبادی در زمان سرشماری، محل سکونت خانوار یا خانوارهایی باشد، دارای سکنه و در غیر این صورت خالی از سکنه تلقی می‌شود. بنابراین آبادی، مفهومی گسترده‌تر از روستا دارد و مدار زندگی روستائیان؛ کشاورزی و صنایع وابسته به آن است. مدیریت روستا در کشور ما در گذشته با کدخدا و در دوران معاصر، دهیاری بر عهده دارد. در ادامه به توصیف روستا پرداخته شده است هر چند بر سر مفهوم‌شناسی (Terminology) آبادی و روستا می‌توان تعریف و نکات دیگری را بیان نمود.